

Beszámoló

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Germanisztikai Intézetének Pragmatikus Kultúratudományi Specializációjának múzeumi programjáról, 2007. október 26.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Germanisztikai Intézetében működő Pragmatikus Kultúratudományi Specializáció (<http://www.pkw-ppke.info/>) célja, hogy aktuális társadalmi és kulturális folyamatokra, eseményekre vonatkoztatva kultúratudományi elméleti alapismereteket valamint gyakorlati szervezői alapismereteket közvetítsen. A koncepció lényegéhez tartozik, hogy a hallgatók lehetőséget kapjanak arra, hogy a zárt, egyetemi térből kilépjenek a társadalmi valóságba, és megismerjenek más, elsősorban kulturális tereket. Ezért minden félévben látogatást teszünk valamilyen magyarországi vagy külföldi kulturális intézményben. A 2007/08-as tanév első félévében a választás a Páva utcai Holokauszt Emlékközpontra esett.

Miért éppen a Holokauszt Emlékközpont?

A választásban három tényező játszott meghatározó szerepet: a modern múzeumtechnika és kiállítás koncepció, a félév folyamán tanult társadalomkonstruktivista elméletek, amelyek helytállóságára a soá tragikus példával szolgál, és végül az ebből leszűrt tanulság, amely azóta sem veszített aktualitásából, sem a nagyvilágban, sem pedig a mai Magyarországon.

Az elméleti alap: társadalmi valóság és a reality work

A Specializáció programjában az elméletek nem öncélúak, hanem segítik a hallgatókat, hogy megértsék a társadalmi valóságot formáló folyamatokat, amelyek az ő életüket is meghatározzák, és hogy ennek ismeretében megtalálják azt a helyet és tevékenységet, ahol kiteljesíthetik magukat. Az elmélet célja, hogy felkészítse a hallgatókat a gyakorlati tapasztalataik értelmezésére, és az így tanultakat alkalmazzák a gyakorlatban.

A Holokauszt Emlékközpontban tett látogatást egy társadalomkonstruktivista elméletre alapoztuk¹, amely szerint a társadalmi valóság egyének és csoportok állandó konstrukciós munkája (reality work) révén jön létre, akik arról, amit valónak, igaznak, normálisnak és értelmesnek tartanak, részben vagy teljesen eltérő koncepcióval rendelkeznek. A különböző valóságkoncepciók támogatják, kiegészíthetik egymást vagy konkurálhatnak egymással, ezen a módon folyton újra

¹ Müller, Klaus: Konstruktivistische Perspektiven kultureller Wirklichkeit. In: Wierlacher, Alois & Bogner, Andrea (szerk.) Handbuch Interkulturelle Germanistik. Stuttgart 2003. 337 - 343. o.

teremtve a társadalmi valóságról alkotott konszenzust. Ez a valóságteremtő munka a résztvevők számára látszólag észrevétlenül, rutinszerűen megy végbe, úgy hogy a társadalmi jelenségeket és eseményeket látszólag magától értetődően egy bizonyosféleképpen értelmezik, és ezekre látszólag magától értetődő reakciókat adnak. Láthatóvá csak két vagy több eltérő valóságképpel rendelkező egyén illetve csoport találkozásakor válik, főleg akkor, ha nem fogadják el a másik valóságképét konstituáló értékeket, normákat, tényeket, tabukat. Eloffordulhat, hogy az adott csoport vagy kultúra tagjai úgy érzik, hogy a saját hagyományos valóságkonceptiójukat, így az az alapján felépített identitásukat, veszély fenyegeti. Ezért attól függően, hogy mennyire érzik magukat veszélyeztetve, arra törekednek, hogy kirekesszék, legyózzák, illetve szélsőséges esetben megsemmisítsék az alternatív valóságkonceptiókat és az azokat képviselő egyéneket vagy csoportokat. Ennek eszközeit egy megfelelő intézményrendszer kialakításával – törvények, „tudományos” kutatások, ítéloszékek, végrehajtó szervek – hozzák létre, amely a többség által osztott valóságértelmezési mintáknak megfelelően „objektívan” ítélik, és így lehetővé teszi és legitímálja az alternatív valóságkonceptiót felvető egyének/csoportok kirekesztését illetve szélsőséges esetben megsemmisítését.

Az elmélet és a soá párhuzama szembevetés. Ezen kívül abból a szempontból is fontos, hogy a segítségével a hallgatók tudatosítani tudják magukban nemcsak a számukra idegen világképet, hanem a sajátjukat is, és azt, hogy az is egy konstrukciós munka eredménye. Ez a tudatos szembesülés a saját valóságkonceptiónkkal ugyanis elengedhetetlen feltétele annak, hogy képesek legyünk számunkra idegen tartalmakat fogadni.

Belépni egy idegen valóságba

Idegen? – kérdezhetnénk. Hiszen a kiállítás olyan embereknek a sorsát tárja a látogatók elé, akik sok tekintetben velük azonos értékek és normák szerint, ugyanazon a helyen éltek és ugyanazt a nyelvet beszélték. Miért hát az idegenség?

A zsidó, nem zsidó megkülönböztetésből adódóan az egyén szinte automatikusan valamelyik csoporttal azonosul. Ez alapvetően meghatározhatja azt a perspektívát, amelyből a történésekhez viszonyul. Így a nem zsidó magyar látogató sokszor akaratlanul is a soát elkövető többségi társadalom örökösének tekinti magát, akinek szembesülnie kell a soá bunéval. Arra viszont, hogy ezt hogyan is kellene kezelni, nincsenek mintái, kivéve a háritást.

Idegen azért is, mert sokak nem voltak olyan valós helyzetben, amikor szemtől szemben találkoztak volna zsidó származású emberekkel és azzal, hogy ok mit gondolnak a valóságról. Ezért

valóságkoncepciójukat ebből a szempontból alapvetően az örökbe kapott világvélemény határozza meg, amely nem társadalmi párbeszéd, hanem főleg társadalmi elhallgatás útján jött létre.

Az interkulturális pszichológiával foglalkozó Stephen Bochner² négy típust különböztet meg abból a szempontból, hogy milyen reakciót vált ki az emberekből az idegennel való találkozás: 1. Az asszimiláló típust, aki elveti a saját kultúrájának az értékeit és azonosul az idegennel. 2. Az idegen kultúrát elvető és saját kultúrájának értékeit mérvadónak tekintő. 3. A határozatlant, aki se evvel, se avval a kultúrával nem tud azonosulni, bár mindkettőnek látja az értékeit. 4. A két kultúra számára értékes elemeit integrálni képes típust. A mi csoportunk is meglehetősen heterogén volt ebből a szempontból, volt, aki indulatosan reagált, volt, akinek pedig tetszett az ötletet, hogy az ez évi kirándulás célja a Holokauszt Emlékközpont lesz.

A szociálpszichológiai kutatások tanúsága szerint az idegennel való találkozás sok esetben agressziót és indulatokat válthat ki, mert csorbát szenved az embernek az alapvető szükséglete, hogy eligazodjon a világban és értse a működését. Hirtelen egy olyan világban találja magát, amely kiszámíthatatlan, és ahol elveszíti a tájékozódását. Így biztosak lehetünk abban, hogy a Holokauszt Emlékközpontban tett látogatás a résztvevőkben bár más-más mértékben, de mindenképpen változásokat idéz majd elő. Izgalommal vártuk hát, hogy mit hoz ez a találkozás.

A Holokauszt Emlékközpont tartalmas programot állított össze a számunkra. Először megnéztük az állandó kiállítást. A hallgatók előzetesen összeállított kérdések alapján feldolgozták a látottakat (lásd a mellékletet). Ezután egy beszélgetés következett Vári Györggyel és Pécsi

Judit és Henri

Katalinnal. Nagy V. Rita bemutatta az Anne Frank kiállítás projektjét, megnéztük Salamon András „Meséld el gyermekeidnek” című rövidfilmjét, végül két hallgatónk végig vezette a csoportot az Anne Frank kiállításon. Mivel túl hosszú lenne az egész programot részletezni, ezért ehelyett csak néhány elemét emelném ki.

² Bochner, Stephen: The social psychology of cross-cultural relations. In. Bochner, Stephen (szerk.): Cultures in contact. Oxford 1982. 5-45. o.

Személyes találkozás

Bár a Holokauszt Emlékközpont állandó kiállítása sok izgalmas interaktív elemet tartalmaz, és az áldozatokkal való azonosulást nagyban támogatták a holokauszt túlélőkkel készült személyes interjúk, de mint az minden múzeumra jellemző, a látogató és a kiállítás közötti kommunikáció egyirányú. Alapvetően meghatározó momentuma volt ezért a

Kovács Krisztina és Vári György

programnak, hogy a hallgatók nem csupán megnézték egy kiállítást. Nemcsak tényeket és adatokat láttak, és ez alapján körvonalazódtak előttük történelmi események, amelyek részletei hol megfeleltek a saját valóságkonceptiójuknak, hol pedig nem, hanem emberekkel is találkozhattak, akiktől választ kaphattak a kérdéseikre, további részleteket tudhattak meg a zsidóság életéről, történetéről. Külön köszönet és elismerés jár ezért Vári Györgynek, aki nyitottan és konstruktívan reagált a hallgatók kérdéseire, megjegyzéseire, és amint ez a későbbi visszajelzésekből kiderült, elnyerte teljes elismerésüket.

Pécsi Katalin, Heni, Dóri, Bence Christine, Brigitta

Geri, Nóri, Bence, Adrienn, Tünde

Dóri figyel

Anne Frank kiállítás

Két hallgatónk, Pusztai Melinda és Kun Gergely, részt vett az Anne Frank kiállításhoz kapcsolódó diákvezetés képzésen. Izgalmas tapasztalat volt, hogy mintegy bennfentesként vezették végig a csoportot a kiállításon. Meghitt, otthonos hangulatot teremtve sikerült közel hozniuk Anne Frank sorsát a hallgatósághoz.

Geri és Linda

Visszacsatolás az elméletre és önreflexió

A Specializáció módszerei közé tartozik, hogy a nagyobb eseményeket – workshopok, intézménylátogatások – nemcsak elokészítjük, hanem utána szóban és írásban esetenként többször is összegezzük a tapasztaltakat. Ez azért is fontos lépés, mert az ember nem mindig és nem feltétlenül reflektál az élményeire, nem tudatosítja magában, milyen változásokat hozott az adott élmény és mit tanult belőle, mi az, amit utána is ugyanúgy lát, mi az, amit másképp. Azért is szükség van rá, mert az elméleteket sokan bár megtanulják, de nem vonatkoztatják magukra és a környezetükre, gyakorlati tapasztalataikra.

Jelen esetben az volt a célunk, hogy erősítsük a hallgatókban azokat a készségeket, amelyek segítségével képesek nyitottan reagálni a saját valóságkonceptiójuk tekintetében idegen vagy az azzal akár ellentétes tartalmakra is. Adott esetben integrálni is tudják őket, vagyis minél jobban megközelítsék a Bochner által leírt négyes típust. E nélkül ugyanis nem létezhet társadalmi párbeszéd. Természetesen az is nyilvánvaló, hogy ezeknek a készségeknek a kialakítása hosszabb folyamat, és többszöri közös élményt és megerősítést igényel, különösen azoknál, akik alapvetően más típusba tartoznak.

Megbeszéltük azt is, hogy miért elengedhetetlenül fontos a soára emlékezni, és hogy milyen súlyos következményekkel járhat, ha egy csoport kirekeszt egy másikat a saját valóságkonceptiójából. Mivel ennek a veszélye soha nem múlik el, ezért meg kell tanulnunk időben felismerni, ha egy ilyen kirekesztő folyamat kezdetét veszi.

Összességében nagyon elégedettek voltunk a Holokauszt Emlékközpontban szerzett élményekkel, a hallgatói visszajelzésekkel. Ugyanakkor utólag már látható, hogy ha nemcsak benyomásokról akarunk beszámolni, hanem szeretnénk felmutatni azt is, hogy történt-e tanulás, változott-e valamennyit a hallgatók valóságkonceptiója, illetve konkrétan milyen tartalmak tekintetében, ahhoz szükséges lenne egy ennek megfelelően kialakított pszicho-szociológiai kérdőív, amelynek segítségével rögzíteni lehetne a bemeneti állapotot és a kimenetet.

Hálás köszönet Pécsi Katalinnak, Vári Györgynek és Dénes Juditnak

Kovács Krisztina

Melléklet

1. Milyen kulturális csoportok és valóságkonceptiók körvonalazhatók a kiállításon bemutatott történelmi események alapján? Jellemezd részletesen ezeket a csoportokat és valóságkonceptiókat!

2. Az alternatív valóságkonceptiók megsemmisítésének milyen módszer eivel (*politics of reality*) találkozta a kiállításon? Írj példákat a megadott definíciókhoz és címszavakhoz!

- Zárt csoport/kultúra bizonyos személyeket és csoportokat vélt vagy valós tulajdonság alapján címkékké lát el. Pl.: különc, sznob, ártalmatlan bolond, stb.
- Ha a zárt csoportot/kultúrát bizonyos címkével ellátott személyek/csoportok túlságosan zavarják, akkor a zárt csoport/kultúra a turéshatárától függően marginalizálja vagy kirekeszti ezeket a személyeket/csoportokat a saját valóságkonceptiójából.

A kirekesztés fokozatai:

- A zárt csoport/kultúra tagja/tagjai kételkednek abban, hogy a másik személyt/csoportot kulturális társnak (kultureller Kollege) tekintheti/k-e
- Bizonyos személyek/csoportok társadalmi degradálása
- Bizonyos személyek/csoportok stigmatizálása
- Bizonyos személyek/csoportok eltávolítása a társadalomból
- Bizonyos személyek/csoportok likvidálása
- Zárt csoport/kultúra bizonyos személyek/csoportok kirekesztésére intézményeket hoz létre, és intézkedéseket hoz

3. Milyen médiákat használnak a hagyományos múzeumok történelmi események közvetítésére, és milyen médiákat használ a Holokauszt Emlékközpont?

4. Milyen szerepet játszik a tér a hagyományos múzeumokban és milyen szerepet játszik itt?

5. Melyik múzeumtechnikai megoldást taláta különösen izgalmasnak?